

Jari Salminen

Kaarlo Tiililän aikalaisnäkemyksiä Suomen yksityisoppikoulujen kehitykseen 1893–1917

Vuoropuhelua tähänastisen tutkimuksen ja Kaarlo Tiililän päiväkirjojen välillä

Artikkelin idea ja rajaukset

Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella eräitä yksityisten oppikoulujen kehitykseen 1893–1917 liittyviä kysymyksiä Kaarlo Tiililän päiväkirjojen ja hänen muun kirjallisen aineistonsa perusteella.¹ Tähänastinen oppikoulututkimus on ollut varsin pitkälle valtakunnan tason olosuhteiden kuvausta ja analyysia. Tutkimus on keskittynyt oppikoulun yleiskehitykseen sekä rakenteellisiin tekijöihin. Kohdentamalla analyysia yksittäisen koulun toimintaan Kaarlo Tiililän henkilökoh-
taisesta näkökulmasta tutkimustyö saa käyttöönsä toisenlaisen tulkinnan tason.²

Yksityisten oppikoulujen kehityksessä on useita teema-alueita, joihin voisi Tiililän laajan kirjallisen aineiston perusteella porautua. Tässä artikkelissa on päädytty seuraavaan viiteen kronologiseen aiheeseen:

- 1) *Helsingin suomalaisen yhteiskoulun ajalta 1893–1897*
- 2) *Alkavan yhteiskoulun problematiikkaa 1897–1901*
- 3) *Ensimmäisen sortokauden kokemukset 1901–1906*
- 4) *Yksityisoppikoulukysymys 1906–1910*
- 5) *Yksityiskoulujen kaventuva pedagoginen vapaus 1910–1917.*

Näkökulmat tulevat lähelle artikkelin kirjoittajan väitöskirja-tutkimusta: Alamainen sivistysprojekti, tasa-arvo ja edistys. Suomen yksityisten oppikoulujen rakenteellinen kehitys 1872–1920.

Ensimmäistä teemaa puoltaa Helsingin suomalaisen yhteiskoulun suuri merkitys Suomen kouluhistoriassa. Helsingin suomalainen yhteiskoulu oli maamme ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu tytöille ja pojille, joka avasi naisoppilaille väylän aina ylioppilaskirjoituksiin saakka. Mikael Soinisen laatima lukusuunnitelma edusti aikakauden modernia pedagogiikkaa, joka oli merkittävä uudistus koko oppikoululaitoksen myöhempää kehitystä ajatellen.³ Tiililä toimi koulussa opettajana vuosina 1892–1897 ja omaksui tuona aikana Mikael Soinisen ja Lucina Hagmanin vaikutuspiirissä yhteiskasvatusteorioita. Millaisena koulun toiminta näyttäytyy Kaarlo Tiililän muistiinpanojen perusteella antaa mahdollisesti lisävaloa Helsingin suomalaisen yhteiskoulun toiminnan tärkeysalasta alkuvaiheista.

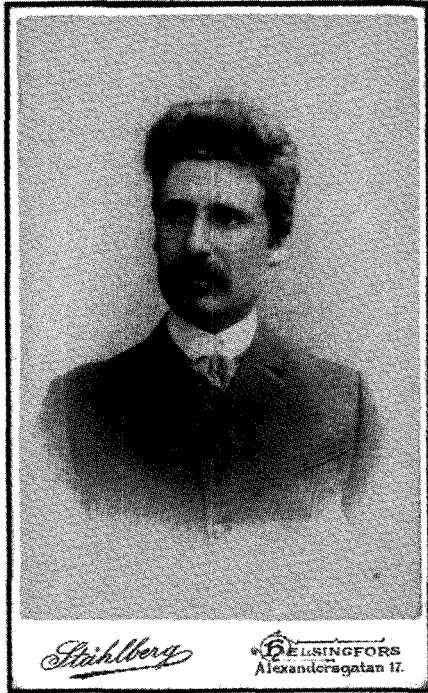
Toinen aihe perustuu Tiililän johtajakokemukseen kahden uuden yhteiskoulun johtajana. Hän toimi Porvoon suomalaisen yhteiskoulun miesjohtajana kaksi lukuvuotta 1897–1899 ja teki sen jälkeen keskeisen työuransa Tampereen suomalaisen yhteiskoulun johtajana syksystä 1899 lähtien. Tampereella koulua kutsuttiin arkikielessä usein "Tiililän kouluksi". Tiililän kirjoitusten perusteella voidaan tarkentaa yksityiskoulun johtamiseen liittyviä kysymyksiä koulujen pyrkiessä vakiinnuttamaan paikkaansa oppikoulukentässä. Tähän kakkostee- maan liittyy luontevasti Venäjän yhtenäistämiskäytännön aika 1901–1906. Millaisena tämä vaihe näyttäytyy koulun johtajan näkökulmasta, suhteessa koulun sisäiseen toimintaan ja kouluviranomaisiin, on mahdollista analysoida Tiililän kirjoitusten perusteella.

KUVA 1.

“Tiirilän koulu”. Tampereen suomalaisen yhteiskoulun koulurakennus valmistui 1901 (Kuva: Museovirasto)

Neljäs aihe käsittelee yksityisoppikoulujen aseman ja lainsäädännön vakauttamispyrkimyksiä ensimmäisen sortokauden jälkeen. Tiirilä toimi aktiivisesti Suomen yksityiskoulujen opettajien yhdistyksessä ja yksityiskoulukomiteassa. Näiden tehtävien kautta hän joutui lähes päivittäin tekemisiin koulu-toimen hallinnon, yksityiskoulun lainsäädännöllisten ja taloudellisten kysymysten kanssa. Yksityiskoulukomitean työ muodostui merkittäväksi pohjatyöksi, joihin ehdotuksiin palattiin Suomen itsenäistymisen jälkeen. Viides ja viimeinen teema liittyy autonomian ajan loppuvuosiin. Suomen oppikoululaitos sai silloin pysyvän rakenteensa, joka säilyi aina peruskoulu-uudistukseen saakka. Samanaikaisesti voimistui Venäjän viranomaisten kontrolli ja yksityiskoulujen valvonta. Lisääntyvä yhteiskunnallinen levottomuus vaikutti puolestaan oppikoulujen kasvatustilapiiriin.

KUVA 2.

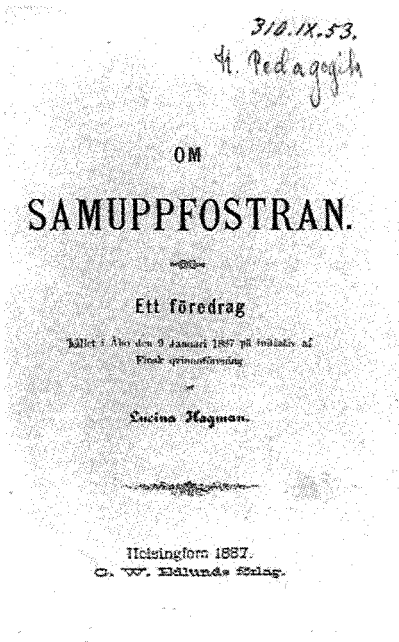
Kaarlo Tiililä

Opettajana Helsingin suomalaisessa yhteiskoulussa 1892–1897, miesjohtajana Porvoon suomalaisessa yhteiskoulussa 1897–1899 ja johtajana Tampereen suomalaisessa yhteiskoulussa 1899–1933

(Kuva: Museovirasto)

Kaarlo Tiililä oli kotoisin Pälkäneeltä, jossa hän syntyi 27.12.1864. Kansakoulun jälkeen hän kirjoittautui syksyllä 1879 Hämeenlinnan normaalilyseon toiselle luokalle. Normaalilyseossa hän ammensi kouluoppia monien kuuluisien opettajien vaikutuksessa. Lyseossa opettivat tuolloin mm. FT J. G. Geitlin (latinaa), FT E. J. W. Bonsdorf (matematiikkaa), FT Arvid Genetz (ruotsia ja suomea) ja FT Werner Tavaststjerna (historia ja maantieto). Ylioppilaskirjoituksiin Tiililä osallistui keväällä 1886. Aleksanterin yliopistossa Tiililä opiskeli klassisia kieliä, pohjoismaiden historiaa, suomen kieltä ja kirjallisuutta sekä suoritti approbatur-kurssin kasvitieteessä. Maisterin tutkinto valmistui keväällä 1891. Yliopistossa Tiililä verkostui Hämäläisen osakunnan piirissä, jossa toimi aktiivisesti erityisesti sivistysasioissa.⁴ Talonpoikaisen taustansa johdosta hän omaksui jo opiskeluaikana J. V. Snellmanin ja fennomaanien

maltillisen sekä käytännöllisen linjan poliittisen maailmankatsomuksen ja pyrki välttämään voimakkaita ääri-ilmauksia yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Helsingin suomalaisessa yhteiskoulussa Kaarlo Tiililä aloitti latinan kielen tuntiopettajana syksyllä 1892. Päiväkohtaista päiväkirjaa hän ryhtyi kirjoittamaan 1.1.1893 lähtien.

KUVA 3.

Kaarlo Tiililä omaksui yhteiskasvatusaatteen vuosina 1892–1897 Helsingin suomalaisessa yhteiskoulussa Mikael Soinisen ja Lucina Hagmanin vaikutuspiirissä

KUVA 4.

Suomen johtavat yhteiskoulut korostivat myös käytännön elämän taitoja. Åbo svenska samskolanin oppilaita veistotunnilla

Päiväkirja lähteenä

Päiväkirja historiallisena dokumenttina on monella tavalla ongelmallinen aineisto tutkijalle. Historian tutkimuksen metodikirjallisuudessa päiväkirjojen käyttö lähteenä on ollut yllättävän vähän esillä. Useissa metodioppaissa päiväkirjan käyttö ohitetaan vain esimerkkinä historiallisesta jäänteestä.⁵ Kuitenkin päiväkirjoihin liittyy historian tutkimuksen kannalta monia erityiskysymyksiä ja ongelmia. Tiililän päiväkirjojen kohdalle ei ole tarpeen kuitenkaan asettaa ensimmäistä perusongelmaa – päiväkirjojen aitoudesta – pohdittavaksi. Mikään seikka ei viittaa siihen, etteikö Kaarlo Tiililä olisi omakätisesti ja vapaasta tahdostaan pitänyt päiväkirjaa vuodesta 1893 lähtien.⁶

Päiväkirjojen merkitystä pohtinut kirjallisuustieteilijä Anna Makkonen on lainannut eräässä yhteydessä osuvasti kirjailija Aila Meriluodon ilmausta päiväkirjojen ongelmallisesta

peililuonteesta; niiden mahdollisuuksista heijastaa jotakin todellisuudesta: "on ylijäämä, joka purkautuu eräästä elämästä, kenties täysin epäolennainen osa. Tämä ei ole kuvastin, tämä on sata kuvastinta, jotka silmänräpäyksen ajan heijastavat jonkin kuvan. Minkä, ehtiikö sen edes nähdä? Ja kaikki peilit ovat väärää". Ranskalainen historiantutkija Madeleine Foisil on todennut yksityiselämää koskevasta tutkimuksesta, ettei sen kohde ole helposti tavoitettavissa. Tarkoitus ei ole vain anekdoottien ja merkillisten asioiden avulla konstruoida yksityiselämää, niin kuin usein on tehty monen jokapäiväisen elämän kohdalla, vaan tavoittaa se, miten yksityiselämä ymmärrettiin ajatustapojen tasolla. Tällöin tärkeää olisi myös se, mistä vaiettiin. Omaelämäntutkija Philippe Lejeunen on korostanut päiväkirjojen kykyä välittää elettyjä kokemuksia. Omaelämäntekstissä ei ole tavoitteena mielihyvän tuottaminen lukijalle, vaan se on alistettu totuuden tavoittelulle. Omaelämäntekstit eivät ole esteettisen kulutuksen kohteita vaan yksilöiden välisen kommunikaation sosiaalisia välineitä. Päiväkirja on tarkoitettu välittämään arvomaailma, herkkyys, tuntemattomia kokemuksia: kaikki tämä tietyn autenttiseksi ja ei-fiktionaaliseksi koetun henkilökohtaisen suhteen kehyksessä.⁷ Tästä näkökulmasta katsottuna menneisyys voisi avautua kaikessa mutkikkuuudessaan myös yksilötason tapahtumien analyysillä.

Päiväkirjoja voi pitää subjektiivisina kannanottoina vapaasti valittuihin teemoihin oman elämänpiirin tapahtumista. Kysymys, miksi joku päiväkirjaa kirjoittaa, on jo itsessään mielenkiintoinen. Onko tarkoituksena ollut oman toiminnan dokumentointi omia jälkeläisiä ajatellen, mahdollista myöhempää julkisuutta varten, jopa myöhemmän historiantutkimuksen tarpeita ajatellen? Vai onko kyseessä vain omien ajatusten selkiinnyttäminen, tunnetilojen purkaminen kirjoittamalla ja mahdollisten uusien haaveiden ja ihanteiden asettaminen? Näihin kysymyksiin lienee mahdotonta saada jälkikäteen varmuutta. Päiväkirjan kirjoittajan omatkin tavoitteet

ovat saattaneet muuttua vuosien aikana olosuhteiden muut-
tuessa. Kirjoituksissa on kyse hyvin yksilöpsykologisesta ko-
kemuksesta ja päiväkirjojen kirjallisen ilmaisun luonteesta.
Rajankäynti olosuhteiden ja tapahtumien rekisteröinnin osalta
(säätilat, mielialat, lehti uutiset ja huhut) ja omien motiivien ja
tunnetilojen analyysin välillä on usein liukuva. Tehtyjen mer-
kintöjen taustamotiivi saattaa jäädä tutkijalle usein hämäräksi.

Monista tulkintaongelmista huolimatta päiväkirjat tarjo-
avat täydentävän näkökulman virallisiin dokumentteihin ver-
rattuna. Päiväkirjat on usein kirjoitettu vailla sitä julkisuusnä-
kökohtaa, joka on ominaista lehtikirjoituksille tai virallisille ai-
neistoille. Päiväkirjojen voimakas subjektiivisuus myös lisää
niiden käyttökelpoisuutta historiallisena lähteenä. Tällöin läh-
detään siitä käytännöstä, että ihminen päiväkirjaa
kirjoittaessaan rekisteröi hänelle itselleen tärkeitä ja merkittä-
viä tapahtumia, nostaa esille oman elämänpiirin keskeisiä on-
gelmakohtia, tekee yhteenvedon koetusta sekä asettaa tavoit-
teita tulevaisuudelle. Ihminen on vuorovaikutuksessa oman
elämänsä ja aikansa kysymyksiin. Valtiotason sensuurin ra-
joittamien piilopoliittisten lehtikirjoitusten, retoriikalla ladat-
tujen vuosikertomustekstien sekä kompromissiluonteisten ko-
kous- ja komiteamuistiinpanojen sijalle asettuu ihminen, yksi-
lö ja aikalaiskokiija. Historian tapahtumien ymmärtämiselle ja
selittämiseksi päiväkirjat antavat yhden mahdollisuuden. Kir-
joitukset voivat mahdollisesti tavoittaa aivan toisenlaisia tul-
kinnan tasoja, kuin suurin osa muista historian tutkimuksen
käytössä olevista lähteistä.⁸ Merkintöjen avulla voidaan täy-
dentää muiden lähteiden antamia tietoja, tehdä yksilötason
tulkintoja ja muodostaa kokonais kuvaa aikakauden tapahtu-
mista. Se, mikä on kirjaamisen arvoista, on päiväkirjaan myös
aikanaan kirjattu. Sitä voidaan analysoida, mitä päiväkirjoissa
on analysoitu. Luonnollisesti itsesensuuri ja subjektiivinen ote
ovat päiväkirjoissa kaiken aikaa läsnä.

Monien suurmiesten päiväkirjojen käyttöä tutkimuksen
lähteenä on perusteltu myönteisesti, jopa niiden julkaisemista

sellaisenaan. Presidentti J. K. Paasikiven päiväkirjoihin kohdistui voimakas kiinnostus myös tutkijoiden taholta niiden avautuessa julkiseen käyttöön 1980-luvun puolivälissä. Paasikiven päiväkirjojen toimittajat Yrjö Blomstedt ja Matti Klinge ovat teoksen johdannossa arvioineet ne ensi luokan historialliseksi lähteeksi. Heidän mukaansa Paasikiven on ollut mahdollista merkitä muistiin olennaisia seikkoja usein jopa suorina sitaatteina. Samalla hän on kyennyt luomaan itselleen selkeän kuvan siitä, mitä on todella tapahtunut, sovittu ja puhuttu. Klingen ja Blomstedtin mukaan Paasikiven päiväkirjoissa tulee esille muista muistiinpanoista tai muistelmista poiketen pääministerin ja presidentin näkökulma, ylimmän valtiojohdon jatkuva ja syvälle porautuva pohdinta. Toisaalta Juhani Suomi on todennut Paasikiven päiväkirjoissa korostuvan julkistamisaspektin. Muistiinpanot on usein kirjoitettu pedagogisessa sävyssä: Paasikivi perustelee kannanottojaan ja tekemisiään, oikoo vasta-argumentteja sekä puolustautuu esitettyä kritiikkiä vastaan. Hän saattoi jopa korjailta tekstejä myöhemmin vastaamaan paremmin sen hetkisiä tarpeita.⁹

Kaarlo Tiililä edustaa monessa mielessä Suomen yksityisoppikoulujen historiassa hyvin keskeistä toimijaa. Hänen merkityksensä koulumiehenä oli suuri. Hän edustaa samalla laajempaa sosiaalista ryhmää, suomalaista talonpoikaisesta taustasta nousevaa ns. ensimmäisen polven sivistyneistöä, joka asuu porvarillisessa ammatissa kaupungissa. Suhde maa-seudun elämään ja yhteiskunnallisiin oloihin säilyy kiinteänä perhesiteiden ja loma-aikojen johdosta. Tiililän elämänkokemus ja yhteiskunnallinen tausta antoivat sen viitekehyksen, millä tavalla hän aikakauden yhteiskunnallisiin ja koulukysymyksiin suhtautui. Tässä rajapinnassa yhteiskunnallisen murroksen ja valtiollisen kehityksen pyörteissä määräytyivät Suomen yksityisoppikoulujen, Tampereen suomalaisen yhteiskoulun ja Kaarlo Tiililän asemapaikka. Yksityisoppikouluilla oli merkittävä rooli suomalaisen yhteiskunnan modernisoinnissa. Siinä prosessissa Kaarlo Tiililä teki tulkintojaan. Ak-

tiivisena toimijana hän pyrki myös vaikuttamaan ympäristöönsä. Kyse ei siis ollut vain passiivisesta reagoinnista olosuhteisiin, vaan yhtäläillä pyrkimys toimia itse omien ihanteiden ja tavoitteiden suunnassa. Tässä mielessä päiväkirjat tarjoavat haastavan aineiston tulkintojen tekemiselle.¹⁰

Mitään yksiselitteistä perustetta Kaarlo Tiililä ei päiväkirjan kirjoittamiselle ole muistiinpanoissa maininnut. Päiväkirjojen sisältö on yleensä tallentunut Tiililän osalta päivän tapahtumien jälkeen samana iltana. Tämä vähentää muistivirheiden määrää. Mustekynällä kirjoitettuja tekstejä ei ole myöskään myöhemmin korjailtu. Tiililän päiväkirjat on kirjoitettu henkilökohtaisesti oman kokemuksen ja tunnetilojen kautta. Lähielämään liittyvät tapahtumat: seurustelu, avioliitto, lapset, oma ja perheenjäsenten terveys ovat keskeisellä sijalla. Kirjoitukset ovat henkilökohtaisia, joka vähentää ajatusta siitä, että Kaarlo Tiililä olisi ajatellut niitä myöhemmin julkaista. Useissa kohdin Tiililä kirjoittaa varsin raskaitakin elämänkokemuksiaan. Päiväkirja on näin saattanut toimia myös eräänlaisena "venttiilinä" oman elämänhallinnan osana.¹¹

Kokonaisuudessaan koulutyön kysymykset ja kuvaukset ovat päiväkirjoissa vähemmistönä ja yleensä taustalla. Toisaalta 1900-luvun vaihteen yhteiskunnallinen murros oli niin voimakas, että henkilökohtaiset näkökulmat suomalaisen identiteetin, naisen aseman ja kielikysymyksen ympärillä kytkeytyivät väkisin laajempiin yhteyksiin. Nämä olivat myös aikakauden keskeisiä koulukasvatuksen ja yksityisoppikoulujen kysymyksiä. Päiväkirjat on kirjoitettu valmiiksi päivitetuille kirjoille. Tämä rajoittaa jossain määrin päiväkohtaista tekstin pituutta, ja on ilmeistä, että Tiililä on pyrkinyt tasapainottamaan sivujen antaman tilan suhteessa päivämääriin. Tämä näkyy tekstien pituudessa. Pidempää analyysia on välillä seurannut lyhyempi pohdinta, jolla on tasoitettu sivujen päivitystä ja päinvastoin: lyhyt päiväkirjamerkintä on tarjonnut seuraaville päiville enemmän pohdintatilaa. Päiväkirjat 1893-1917

muodostavat puhtaaksikirjoitettuna word-tiedostona yhteensä lähes 1500 sivua. Yksityisoppikoulujen ja koulukasvatuksen kysymyksiä niissä tarkastellaan hyvin vaihtelevasti. Luonnollisesti tietyt vuodenajat ja oman työuran murroskohdat lisäsivät tarvetta niistä kirjoittaa.¹²

Helsingin suomalaisen yhteiskoulun ajalta 1892–1897

Yhteiskasvatuksen suomenkielisenä pioneerina Helsingin suomalainen yhteiskoulu oli 1890-luvun alkupuolella vakiinnuttamassa toimintansa ja lähestymässä ensimmäisiä ylioppilaskirjoituksiaan. Tiililä kiinnittyi koulun palvelukseen mielenkiintoisessa vaiheessa. Opettajanura ei ollut Tiililälle mikään selkeä suunnitelma, mutta varsin nopeasti hän kirjoitti olevansa oikealla alalla. Ammatinvalinnan ratkeamiseen vaikutti yhteiskoulun myönteinen ilmapiiri. Useassa yhteydessä Tiililä kirjoittaa koulun opettajien välillä vallinneen hyvän hengen ja opetustyön sujuvan mainiosti mukavien oppilaiden takia. Erityistä huomiota Tiililä on merkinnöissään antanut koulun tekemille retkille, oppilaskonventille ja eri juhlille. Niistä kertovissa muistiinpanoissa välittyy koulussa vallinnut hyvä ilmapiiri ja luottamuksellinen suhde opettajien ja oppilaiden välillä. Jälkimmäisissä suhteissa hän arveli helmikuussa 1896 tapahtuneen hiihtoretken aikana menneensä jo liian läheisiin väleihin oppilaiden kanssa, näiden antaessa Tiililälle lumipesut hauskan ja onnistuneen retken lopuksi. Varakkaan ja sivistyneen yhteiskuntaryhmän oppilaitoksessa opetustyö sujui miellyttävästi.¹³

Mikael Soinisen ja Lucina Hagmanin johtamassa koulussa Tiililä sai mahdollisuuden tutustua aikakauden moderneimpaan suomenkieliseen oppikouluun. Soinisen vaikutuksessa Tiililä sai samalla tuntumaa herbartilaiseen lukusuunnitelmaajatteluun ja vaikutteita yhdeltä Suomen johtaviksi koulumiehiksi kohovalta pedagogilta. Soinisen vaikutus Tiililän pedagogiseen ajatteluun onkin ilmeinen. Soinisesta piirtyy Tiililän

muistiinpanoissa kunnioittava ja luottamuksellinen suhde, joka syventyi ajan myötä. Miesten välille muodostui pysyvä toveruus, joka tulee esille Tiililän elämänvaiheissa seuraavina vuosina ja vuosikymmeninä.¹⁴ Herbartin kasvatustilfilosofiaa Tiililä opiskeli keväällä 1893 suorittaessaan kasvatustutkinnon. Mestarin kirjoituksia, kuten myös Pestalozzin ajatuksia hän piti suurenmoisina. Sen sijaan Lucina Hagmanin eräisiin ehdottomiin yhteiskasvatuksen dogmeihin Tiililä ei lämmennyt. Tammikuussa 1895 Hagman oli esittänyt lukuvuoden avajaispuheessaan tytöille ja pojille suurempaa yhtäläisyyttä myös leikkien osalta. Tästä pyrkimyksestä Tiililä irtautui:

“Hän kosketteli sitä ‘epäkohtaa’, että pojat ja tytöt elivät liiaksi erillään. Hän pani paraansa herättääkseni oppilaisia halua korjaamaan tätä epäkohtaa. Ihan pikkuseikkoja myöden valaisi hän asiaa. ... Minä en voi olla samaa mieltä puhujan kanssa näin rajattomassa yhtäläisyyden tavoittelussa. Kuinka voisi esim. olla mahdollista, että p:t ja t:t aina olisivat huvitetut samoista leikeistä. Ei!!¹⁵

Pariin otteeseen seuraavan vuoden aikana Tiililä ihmetteli Hagmanin ajamia pikkutarkkoja käytössääntöjä oppilaiden välisissä suhteissa ja toiminnassa. Hämmäläisessä osakunnassa Tiililä asettui kuitenkin puolustamaan Lucina Hagmanin ajattelua. Osakunnan viikkokokouksessa kuraattori W. E. Meurman hyökkäsi maaliskuussa 1897 Hagmanin kirjoituksia ja yhteiskasvatusta vastaan. Meurmanin mukaan Hagman oli miestenvihaaja. Kokouksessa alustanut Oskari Mantere väitti kuraattorin maininneen yhteiskouluja “naimabyroina” eräissä toisessa yhteydessä. Tiililä piti näitä väitteitä tahdittomina. Hän jätti osakunnan pöytäkirjaan erillisen huomautuksen, jossa paheksui käytyä keskustelua.¹⁶ Yhteiskoulumuodon mahdollisuuksista Tiililä oli vakuuttunut alusta pitäen ja uskoi tyttöjen ohittavan koulusaavutuksissa pian pojat. Liiallinen ponnistelu oli kuitenkin tytöillä alituisena vaarana.¹⁷

Talonpoikaisesta taustastaan johtuen Tiililän suhtautuminen yhteiskasvatukseen ja yhteiskoulumuotoon oli varsin praktinen. Marraskuussa 1896 hän viritti värssyn Helsingin suomalaisen yhteiskoulun kymmenvuotisjuhlaan, jossa tämä talonpoikainen ajattelu hyvin näkyy.

“Rikirinnan, siskot, veikot, leikkiessä oltihin,

Ollaan myöskin oppiessa, niinhän sujuu työmmekin.”¹⁸

Aivan samoilla perusteluilla puolustivat eräät talonpoikaissäädyn edustajat valtiopäivillä 1888, 1893 ja 1896 yhteiskoulujen valtionapua. Maaseudulla kansakoulut olivat yleensä yhteisiä tytöille ja pojille. Ihmisillä oli kokemuksia omasta elämänpiiristä yhteisistä askareista miesten ja naisten välillä. Toisaalta myös talonpoikien edusmiesten keskuudessa epäiltiin 1890-luvun alkupuolella yhteiskasvatuksen sopivuutta. Yhteiskouluissa poikia ei räsitetty tarpeeksi ja tytöt joutuivat ponnistelemaan äärimmilleen. Yhteiskasvatuksesta ei oltu saatu vielä riittävää kokemusta.¹⁹

Mikael Soinisen laatima lukusuunnitelma ja yhteiskasvatuksen uskottavuus joutuivat todelliseen koetukseen ensimmäisten ylioppilaskirjoitusten myötä keväällä 1895. Tiililän päiväkirjamerkinnän perusteella helmikuussa 1895 ”koko suomalainen yleisö odottaa uteliaisuudella koulun esikoisia”. Kirjoitukset eivät sujuneet koulun näkökulmasta aivan parhaalla mahdollisella tavalla. Tiililä arvioi koulun ensimmäisiä ylioppilaskirjoituksia seuraavasti:

“Ylimalkaan huonosti onnistui heidän kokeensa. Useimmille tuli vaan 3 oikein, ja 4 ei saanut sitäkään. Niin etevät kuin Mantere, Lydecken ja Alander jäivät vaan kolmeen. Tämä tuntuu kummalta, kun ajattelee omaa kouluaikaansa, jolloin siepattiin laudaattureita oikein paljon ja monissa aineissa. Olleeko syy sysissä, vaiko sepissä?”²⁰

Tulosten seurauksena koulun lukusuunnitelmaa muutettiin. Soininen oli näin pakotettu tinkimään eräistä pedagogisista ideoistaan. Muutosvaatimukset olivat koulun ulkopuo-

lelta asetetut. Samalla Soinisen suhde koulun johtokuntaan jossain määrin etääntyi. Tiililän päiväkirjamerkinnän mukaan helmikuussa 1897 Soinisen eroon yhteiskoulusta oli vaikuttanut myös hänen kokema johtokunnan tuen puute pedagogisissa kysymyksissä. Soininen oli toisaalta samaan aikaan suuntautumassa kansakoulun kysymyksiin.²¹ Suomalaisen yhteiskoulun opettajien ja johtokunnan kriisi syveni kevään 1897 aikana. Soinisen seuraajaksi koulun miesjohtajaksi Lucina Hagman ja Mikael Soininen halusivat Kaarlo Tiililän. Tiililä ei päiväkirjamerkintöjen perusteella ollut itse missään vaiheessa erityisesti pyrkimässä tähän tehtävään ja pohdiskeli useaan otteeseen ehdolle asettumista. Kollegoiden kannustus, erityisesti Soinisen ja Hagmanin osoittama luottamus, ratkaisivat lopulta asian. Maaliskuussa 1897 Tiililä ilmoitti johtokunnalle olevansa käytettävissä ja hän jatkoi Soinisen kannustamana kasvatustutkimusta.²²

Koulun johtokunta asettui kuitenkin Robert Blomqvistin kannalle, joka valittiin johtokunnan kokouksessa maaliskuussa 1897 uudeksi miesjohtajaksi. Ratkaisu heikensi entisestään Lucina Hagmanin ja johtokunnan välistä luottamusta. Hagman ilmoitti välittömästi johtokunnan tekemän päätöksen jälkeen Tiililälle halustaan jättää yhteiskoulu. Hagmanin ratkaisu vahvistui kevään aikana. Hänellä oli suunnitelmia uuden koulun perustamisesta ja Kaarlo Tiililän pyytämisestä koulun miesjohtajaksi.²³ Lisää ongelmia opettajakunnan ja johtokunnan välille aiheutti opettajien kokema työsuhteen heikko juridinen määrittely. Johtokunta torjui opettajakunnan laatiman ehdotuksen ns. välikirjasta, jossa opettajan oikeudet olisi tarkemmin dokumentoitu. Tässä kiistassa Tiililä asettui opettajakunnan puolelle. Soinisen ajattelun suuntaisesti opettajisto loi Tiililän mukaan koulun hengen.²⁴

Kiistat osoittavat, kuinka herkästi hyvistäkin pedagogisista lähtökohdista voi syntyä hallinnollisista syistä jyrkkiä ihmisten välisiä ristiriitoja. Niin suuria, että ne johtavat keskeisten toimijoiden vaihtuvuuteen ja kasvatustutkimuksen aivan

uuteen suuntaan. Kiistojen seuraukset olivat varsin merkittävät Helsingin suomalaiselle yhteiskoululle. Lucina Hagman erosi vuotta myöhemmin koulun palveluksesta ja tämän jälkeen pedagoginen keskustelu hiljenee Helsingin suomalaisen yhteiskoulun piirissä. Tapahtumasarja johti myös yksityiskoulujen opettajien oikeusturvan edistämiseen. Lucina Hagman otti asian esille kasvatusopillisessa yhdistyksessä ja julkaisi artikkelin "Yksityiskoulun opettajien epävakainen asema ja siitä johtuvat haitat opettajille ja yksityisille kouluille itselleen".²⁵ Kaarlo Tiililälle ehdollaolo johtajan tehtävään oli myös merkittävä henkilökohtainen ansio. Hänen työnsä oli tunnustettu Suomen johtavassa yksityiskoulussa. Vain kahta kuukautta myöhemmin Porvoon suomalaisen yhteiskoulun johtokunta halusi Tiililän koulun miesjohtajaksi.²⁶

Tiililän pedagoginen näkemys rakentui moniulotteisessa sivistysverkostossa. Omat opettajakokemukset nousivat Suomen johtavan kokeilukoulun piiristä. Samanaikaisesti Tiililä ammensi kokemuksia ja näkemyksiä sivistyskysymyksiin monella muullakin tavalla. Hän luki aikakauden kirjallisia kannanottoja yhteiskunnallisiin ongelmiin, toimi osakunnassa aktiivisesti kansanopistoasian hyväksi, puhui kyläkokouksessa siveellisten olojen edistämisestä ja törmäsi kotimaisemassaan Pälkäneellä jatkuvasti köyhyyden ja kurjuuden ongelmaan. Paljon oli Suomessa sivistyksen esteitä Tiililän mukaan raivatavana.²⁷ Soinisen ja Hagmanin lisäksi vaikutuspiiriin kuului yliopistoväkeä ja osakunnan piiristä nousseita suomalaisuusliikkeen aktiiveja. Vuoden 1897 lopulla Tiililä kirjoittaa ajastaan pääkaupungissa ja Helsingin suomalaisessa yhteiskoulussa:

*"Oli raskas aika se aika, jolloin jätin koulun, minkä mukana olin kasvanut ja pedagogiksi kehittynyt."*²⁸

Helsingin vuosien kokemusten myötä Tiililälle oli muodostunut vankka yhteiskasvatusfilosofia. Siinä yhdistyivät aikakauden monet ideologiset ja yhteiskunnalliset pyrkimykset realistisena synteisinä: snellmanilainen kansallinen sivistys-

käsitys, naisten tasa-arvon ja aikakauden uudet pedagogiset vaatimukset sekä yksityiskoulun luomat lukusuunnitelman kehittämismahdollisuudet.²⁹

Alkavan yhteiskoulun problematiikkaa ajalta 1897–1901

Porvoossa Tiililä kohtasi aivan toisenlaisen toimintaympäristön ja hiljattain perustetun yhteiskoulun alkuvaikeudet. Porvoon suomalainen yhteiskoulu oli lähtöisin kirjailija Johannes Linnankosken tekemästä aloitteesta. Toiminta käynnistettiin syksyllä 1895. Koulu sai vankan tuen paikallisten talonpoikien keskuudessa. Tiililän kiinnittyessä kouluun syksystä 1897, se oli laajentunut vasta kolmiluokkaiseksi.³⁰

Johtajan tärkeimpänä tehtävänä oli asteittain laajentuvan oppilaitoksen toiminnan vakiinnuttaminen. Uudella yksityiskoululla ei ollut valmiina valtion koulujen suuntaisesti lukusuunnitelmaa ja ohjesääntöä. Opettajat olivat yleensä kokemattomia ja osin vailla pätevyyttä. Johtajan tehtävä oli luoda rutiineja ja yhtenäisyyttä, kuunnella opettajien tunteja sekä yhdenmukaistaa rangaistus- ja arvostelukäytäntöjä. Juuri tästä syystä johtokunta oli halunnut koulun miesjohtajaksi jo arvostusta nauttivan koulumiehen. Asemaansa vasta luomassa olevassa koulussa miesjohtajan tehtävä oli kiireinen ja työsarkea riitti monella rintamalla. Tiililän työsopimukseen kuului kaiken lisäksi varsin suuri opetusvelvollisuus. Päiväkirjamerkinnot kertovat paljosta iltatyöstä koulun asioissa ja tuntien valmistelussa. Tiililä joutui opettamaan itselleen aivan uutta oppiainetta maantietoa.³¹

Johtajan työssä oli tasapainoiltava opettajakunnan ja toisaalta opettaja- ja johtokunnan välillä eri osapuolten vaatimuksissa ja käytössä olevien resurssien osalta. Henkilökohtaisella tasolla Tiililän ja johtokunnan välille syntyi kiistaa jo alkusyksyllä 1897. Tiililä oli tyytymätön saamaansa palkkioon ja esitti itselleen palkankorotusta. Muistiinpanojen mukaan johtokunnan jäsen maisteri ja valtionkoulun opettaja A. Becker oli

tyrmännyt ehdotuksen täydellisesti.³² Opettajien kohdalla ongelmakehohtia syntyi tuntimääristä ja palkkioista, kurinpidosta, opetuksen etenemisestä ja arvostelusta. Koulun asioista Vihtori Peltonen kirjoitti pakinan Uusimaa lehteen joulukuussa 1898. Artikkelin aiheutti mielipahaa koulun opettajissa ja myös Kaarlo Tiililässä. Vaikka Peltonen myöhemmin pahoitteli tekstiään, oli se jättänyt jälkensä myös Tiililän muistiin.³³ Nämä Tiililän kokemat ongelmat olivat tyypillisiä monille uusille yhteiskouluille. Vastaavia kiistoja ilmeni 1900-luvun alkupuolella pienissä maaseutuyhteiskouluissa. Tiililä työskenteli myöhemmin hyvin aktiivisesti yksityiskouluja koskevan malliohjjesäännön luomiseksi koulujen käyttöön.³⁴

Porvoon sivistyselämään Tiililä osallistui alusta pitäen. Lokakuun alussa 1897 hän oli jo puhumassa Porvoon suomalaisessa seurassa kotikasvatuksen laiminlyönnistä.³⁵ Alustuksen aiheen osalta kokemukset Porvoon suomalaisen yhteiskoulun oppilaista olivat antaneet ajatuksia. Tiililän johtajan työn osalta muistiinpanoissa toistuvat kurinpidolliset tehtävät. Oppilaita oli usein puhuteltava ja ajoittain rangaistava huolimattomuudesta ja myöhästelystä, pienestä vilpistä, lumipallojen heittelystä, tupakoinnista sekä liiallisesta metelöinnistä. Vanhemmilla oppilailla oli paljon sivuharrastuksia, jotka haittasivat Tiililän mukaan koulutyötä. Porvoon yhteiskoulun oppilaat olivat Tiililän päiväkirjojen perusteella lähtöisin varsin vaatimattomista oloista, joka näkyi heidän käytöksessään karskiutena. Ongelmia lisäsi oppilaiden kokemuspieri. Tiililä kirjoitti törmäävänsä usein juopuneisiin matkalla koululle.³⁶ Marraskuussa 1897 hän kirjoitti:

“Oli välitunnilla lasten kesken semmoista leikkiä, että tuuppiivat toisiaan alas eräältä kohopaikalta. Joukoissa ryntäsivät tytöt ja pojat siinä toisiaan vastaan. Se näytti rumalta ja vaaralliselta. Minä kielsin sen. Edith Bergholm piti kieltoani tarpeettomana. Tyttöjen pitäisi saada sama vapaus muka kuin poikienkin. Jouduimme lyhyeen periaatteelliseen kiistaan, joka jäi ratkaisematta. Kuinka paljon

kysymyksiä? – Opetin tänään paria poikaa kumartamaan. Locke panee kasvatuksen 3:ksi tarkoitusperäksi hienon käytöksen. Voi kun saisi näihinkin maalaispoikiin hienoutta, kun saisi koko kansamme ulkonaiseen käytökseen edes pari piirrettä hienoutta. Hauska on toimia siihen suuntaan.”³⁷

Tiililän kokemana ero oppilaiden sosiaalisen taustan osalta oli Helsingin suomalaisen yhteiskoulun aikoihin verrattuna varsin suuri. Porvoossa oppilaiden huoltajien yhteiskunnallinen asema oli huomattavasti Helsingin suomalaista yhteiskoulua alhaisempi. Koulun sadasta oppilaasta lähes puolet oli lähtöisin talollisista ja torppareista. Virkamiesperheiden osuus jäi pariinkymmeneen.³⁸

Tiililä oli ehtinyt toimia vain yhden lukuvuoden Porvoon suomalaisen yhteiskoulun johtajana, kun Tampereen suomalaisen yhteiskoulun johtokunta lähestyi häntä tarjoten miesjohtajan tehtävää. Tiililälle siirtyminen lähelle omaa kotipaikkaa oli luonteva ratkaisu. Kaiken lisäksi Tampereen suomalainen yhteiskoulu oli alusta pitäen perustettu toteuttamaan yhteiskasvatuksen ideologiaa. Koulun perustamisvaiheissa oli mukana Tampereen naisyhdistys jäseniä ja aktiiveja kaupungin sivistyselämän vaikuttajia. Koulu omaksui Helsingin suomalaisen yhteiskoulun yhdeksänluokkaisen rakenteen ja lukusuunnitelman. Tiililän ratkaisuun vaikutti myös johtokunnan lupaama parempi palkkio.³⁹

Myös Tampereen suomalaisessa yhteiskoulussa johtajan työn alku ja raskaus näyttäytyy muistiinpanojen perusteella paljolti järjestyksen luomisena ja kurinpitona koulun arjessa. Useat oppilaiden rikkomukset tuskastuttivat Tiililää. Hän joutui turvautumaan useaan otteeseen Tampereella jopa ruumiillisen rankaisemiseen. Johtajan työn aloitus oli Porvoossa ja Tampereella raskas. Loppuvuodesta 1899 Tiililä kirjoitti:

”Kumminkin voinen olla vakuutettu siitä, että kuri nykyisessä koulussani on parantunut minun vaikutuksestani. Ja

juuri tämä seikka onkin tehnyt tämän ensimmäisen lukukauteni sangen raskaaksi.”⁴⁰

Yksityiskoulun johtajana koulun esimies oli jatkuvasti eräänlaisen ristipaineen alaisena. Johto- ja opettajakunnan odotukset ja vaatimukset eivät aina käyneet yksiin. Huoltajat olivat puolestaan joskus tyytymättömiä annettuihin rangaisuksiin. Alkuvaikeuksien jälkeen Tiililän päiväkirjoista kuitenkin välittyä toiminnan tasaantuminen sekä Porvoossa että Tampereella. Yksityiskoulujen menestyksen osalta on korostettava erityisesti johtajan roolia. Yksityisoppikouluissa ei ollut samalla tavalla valmiina selkeitä toimintamalleja lainsäädännön, ohjeistuksen ja tarkastusten tasolla kuin valtion kouluissa. Tämän vapauden ja vastuun välillä oli yksityiskoulun johtajan löydettävä tasapaino.⁴¹

Ensimmäisen sortokauden kokemukset ajalta
1901–1906

Suomalaisilla historiantutkijoilla on ollut erilaisia tulkintoja Venäjän yhtenäistämispolitiikan voimakkuudesta ja sen vaikutuksista suomalaisten kokemuksiin. Klingen mukaan sortotoimet jäivät kokonaisuudessaan lieviksi. Toisaalta Vesa Vares on aiheellisesti kysynyt, kuinka painostus on ehkä omalla ajallaan koettu vaikeana ja raskaana ajanjaksona. 1900-luvun maailmansotien hirmutyöt eivät olleet tuon ajan ihmisten vertailu- ja kokemuspohjana vaan pitkä rauhanaika ja vahva luottamus keisarin oikeudenmukaisuuteen. Tiililän päiväkirjoista käy hyvin ilmi, kuinka 1890-luvun alussa fennomaanisivistyneistön keskuudessa luottamus keisariin oli suurta. Aleksanteri II:n patsasjuhlaa vietettiin keväällä 1894 ikimuistoisena ja suurenmoisena juhlapäivänä. Kaarlo Tiililä osallistui Pälkäneen edustajana suureen juhlaan.⁴²

Lokakuussa 1894 alkoi kantautua huolestuttavia tietoja keisari Aleksanteri III:n terveydentilasta ja marraskuun ensimmäisenä päivänä syvä suru valtasi pääkaupungin. Suoma-

laisten mielialoja Kaarlo Tiililä kuvasi seuraavan päivän iltana päiväkirjaansa seuraavasti:

*"Rankaksi sateeksi on kääntynyt aikainen pakkänen. Tuntuu siltä kuin itkisi luontokin maan isän kuolemaa. Kyyneleitä huomasi jo aamulla, kun seisoi koulun rukoussalissa ja kuunteli Johtajattaren yksinkertaisia, mutta totisia sanoja tapauksen johdosta. Mutta vasta, kun kello 10 kokoonnuttiin kirkkoon ja pastori E. Bergroth pääsi puhumaan surusanoman johdosta, alkoi kyyneleitä virrata. Semmoisella voimalla ja semmoisella tulisuudella puhui saarnaaja, että ei yhtään ollut kirkossaolijaa, joka ei sydämensä pohjasta olisi yhtynyt loppuvirteen: 'Oi Herra, siunaa Suomen kansaa'."*⁴³

Lisää huolta tulevaisuudesta suomalaisten keskuudessa aiheutti uuden keisarin Nikolai II:n tekemä viivytys Suomen perustuslakien vahvistamisen osalta. Marraskuussa 1894 Helsingissä liikkui paljon huhuja, jopa mahdollisesta vallankaappauksesta. Kun tieto 11.11 perustuslain vahvistamisesta vihdoin saapui, oli Tiililän tunne suurenmoinen.

*"Täällä, maamme pääkaupungissa, vallitsee sanomaton riemu. Klo 5 j.p.p. saapui yksityistieto perustuslakien vahvistamisesta. Tämän tiedon sain minä Meurmanilla. Vasen jalka nousi oitis lattiasta ilon vaikutuksesta. Minä ja Vänni muutuimme lapsiksi riemusta. Ryömimme V:n kirjoitus-pöydän alitse – isot miehet. Herra Jumala siunatkoon nuorta keisaria ja antakoon hänelle ikää sata vuotta, niinkukko Meurman tuumi. On niin kovin lystiä!!!!!"*⁴⁴

Nämä Nikolai II valtaan astumisen myönteiset tunnelmat eivät kuitenkaan jääneet pitkäaikaiseksi olotilaksi. Venäjän yhtenäistämisyhtymykset voimistuivat koko 1890-luvun ajan, vaikka yksityiskoulujen osalta olosuhteet säilyivät myönteisinä vuosikymmenen loppuun saakka. Tiililä pohtii muistiinpanoissaan jatkuvasti Suomen muuttuvaa uhanalaista valtiollista asemaa Nikolai II valtaantulosta lähtien. Kirjoitusten perusteella Venäjän voimistuva yhtenäistämiskäytännöllisyys näyttäytyy

henkisesti raskaana kokemuksena ja kietoutui ihmisten tulevaisuutta koskeviin synkkiin odotuksiin. Helmikuussa 1899 tieto Suomen perustuslain kumoamisesta otettiin järkytyksellä vastaan.⁴⁵ Oppikoulujen olosuhteet alkoivat muuttua pian Bobrikovin valtaantulon jälkeen. Kenraalikuvernööri oli asettanut yksityiskoulujen valvonnan yhdeksi tärkeimmistä toimenpiteistään Suomen liittämiseksi tiiviimmin keisarikunnan osaksi. Tampereen suomalainen yhteiskoulu sai tästä esimakua jo maaliskuussa 1900, kun läänin kuvernööri vieraili ilman etukäteisilmoitusta yllättäen koululla. Virallisten hallintoprosessien rinnalla yksityiskoulut olivat joutuneet tarkkailun kohteeksi.⁴⁶

Venäjän viranomaisten aloittama painostus hajotti yhtenäisyyttä myös koulun sisällä. Kaarlo Tiililä oli tehnyt aloitteen maaliskuussa 1900 koulun johtokunnalle, jossa venäjän kieli ehdotettiin pakolliseksi aineeksi ja latina sekä ranska keskenään vaihtoehtoisiksi. Tiililän mukaan tällä ratkaisulla mahdollistettiin latinakurssin jatkuvuus, koska monet oppilaat halusivat myös opiskella venäjää. Opettaja- ja johtokunnan enemmistö asettuivat tukemaan ehdotusta. Muuttuneen yleispoliittisen tilanteen takia tämä Tiililän pedagoginen ehdotus joutui kuitenkin huhujen kohteeksi. Johtokunta vaati asiasta kannattajien mielipiteen ja Tiililän ehdotus johti jopa Suometaren lehtikirjoitukseen. Nimettömässä mielipidekirjoituksessa kirjoittaja käytti itsemurhaa vertauksena kansallisen identiteetin tahallisesta luovuttamisesta. Yhtenä esimerkkinä artikkelissa käytettiin muutaman Keski-Suomessa toimivan yksityiskoulun tekemää ratkaisua määrätä venäjän kieli pakolliseksi tytöille ja pojille: "Asia ei siedä mitään keskustelua. Mainitsemme sen vain surullisena esimerkkinä siitä, kuinka vähän vastustusvoimaa kansalaisissa asuu, kun kansalliset olomme joutuvat ahtaalle". Kaarlo Tiililässä tämä lehtikirjoitus ja täydellinen väärinkäsitys herätti paljon ärtymystä.⁴⁷ Koulun sisällä väärinkäsitys saatiin ratkaistua ja kysymys venäjän kielen pakollisuudesta ratkesi itsestään jo seuraavana

syksynä. Bobrikovin vaatimuksesta venäjän kieli tuli pakolliseksi aineeksi kaikkiin yksityisoppikouluihin heinäkuussa 1901 annetun määräyksen seurauksena. Suurin osa suomenkielisistä yksityiskouluista noudatti tätä määräystä lukuvuoden 1901/02 aikana. Johtavat suomenkieliset yksityisoppikoulut Helsingin suomalainen yhteiskoulu ja Tampereen suomalainen yhteiskoulu jäivät kuitenkin odottamaan erillistä niitä koskevaa määräystä. Tampereelle sellainen saapui keväällä 1902. Koulun oli pakko laatia ehdotus lukusuunnitelmasta, jossa venäjän kieltä oli 30 tuntia.⁴⁸

Ruotsinkielisten yksityiskoulujen keskuudessa näihin Bobrikovin määräyksiin suhtauduttiin paljon kielteisemmin kuin suomenkielisten koulujen taholta. Kaarlo Tiililä oli jo Tampereelle tulonsa alussa tutustunut oppilaitoksen Svenska samskolan i Tammerfors johtajaan Axel Christiersoniin. Yksityiskoulujen hallinnolliset ja pedagogiset kysymykset olivat koulujen johtajille yhteisiä keskustelukysymyksiä.⁴⁹ Christiersonilla oli yhteyksiä salaiseen järjestöön Kagaalin, joka levitti muun muassa lentolehtisen syyskuussa 1902 Tampereen suomalaiseseen yhteiskouluun. Siinä kehoitettiin yksityiskouluja kieltäytymään noudattamasta Bobrikovin laittomia määräyksiä. Koulut voisivat jatkaa toimintaansa ilman valtionapua. Tämän suuntainen ehdotus tehtiin myös Tampereen suomalaisen yhteiskoulun johtokunnassa keväällä 1903, jota puheenjohtaja Malin ja Tiililä pitivät lapsellisena ajatuksena. Christierson joutui ensimmäisen sortokauden lopulla kenraalikuvernöörin voimakkaan painostuksen kohteeksi kotietsinnän kirjeenvaihdon seurauksena. Kollegansa kohtaloa Tiililä harmittelee. Tiililän suhtautuminen Christiersoniin muuttui kuitenkin vähitellen etäisemmäksi poliittisen rajalinjan jyrkentyessä ruotsinkielisten ja suomenkielisten yksityiskoulujen välillä. Tätä kuvaa myöhemmin hyvin se, ettei Tiililän päiväkirjoissa ole mitään mainintaa marraskuussa 1907 kollegan aivan yllättävästä kuolemasta tai edes hautajaisista.⁵⁰

*Ruotsinkielisten yksityiskoulujen julkisiin protesteihin ja Kagaalin toimintaan Tiililä suhtautui hyvin kielteisesti. Hän oli omaksunut snellmanilaisen realistisen suomalaisuusliikkeen myöntöväisyysslinjan politiikan. Määräysten julkinen vastustaminen vain pahentaisi tilannetta. Neuvotteluyhteys oli kyettävä koko ajan säilyttämään ja se edellytti määräyksien noudattamista. Nya svenska samskolanin oppilaat käyttäytyivät hänen mukaansa törkeästi, kun he kieltäytyivät vastaa-
masta tarkastuksen yhteydessä tarkastajan esittämiin kysymyksiin. Maaliskuussa 1903 Tiililä kirjoitti:*

“Kantani tulee yhä jyrkemmäksi, sillä ruotsinmieliset pystynokkaiset varatuomarit vievät kansamme suoraa päätä perikatoon. Jos minulle jää vähänkin voimia olen päättänyt nyt käyttää niitä. Tänäänkin olen muutamia kirjeitä kirjoittanut.”⁵¹

*Kyseinen episodi oli johtaa Nya svenska samskolanin saaman valtionavun menettämiseen, jota Tiililä piti täysin oikeutettuna uhkauksena. Toisaalta hän ei halunnut aina julkisesti tuoda näitä voimakkaita mielipiteitään esille. Toijalassa järjestetyssä kokouksessa Tiililä jätti puheensa pitämättä, kun havaitsi yleisön joukossa asemapäällikkö Pippingsköldin, jonka tytär kävi Tampereen suomalaista yhteiskoulua. Kirjeenvaihdossa Danielson-Kalmarin, Mikael Soinisen ja Lucina Haggmanin kanssa pohdittiin keinoja olosuhteisiin sopeutumiseksi. Arkisen koulutyön tasolla pientä vastarintaa oli sentään mahdollista harjoittaa. Keisarin kunniaksi myönnetyn vapaapäivän syytä ei Tiililän mukaan kerrottu virallisesti oppilaille. Ke-
vään 1904 puheessaan koulun uusille ylioppilaille Tiililä kehotti maltillisuuteen.⁵²*

Koulutoimen ylihallituksen suorittamien tarkastusten yhteydessä Tiililä kävi luottamuksellisia keskusteluja tarkastajien kanssa ja sai tietoja oppikoulujen tulevaisuuden näkymistä. Erityisesti ylitarkastaja Neovius oli halukas antamaan taktisia ohjeita, joilla hän pyrki suojelemaan koulun toimintaa. Neovius kehotti maltillisuuteen. Hän jopa neuvoi jättämään pöy-

täkirjasta sellaisen kohdan pois, joka saattaisi aiheuttaa koululle mahdollisia hankaluuksia myöhemmin. Virallisten senaatin määräysten rinnalla kouluihmisten keskuudessa kulki monenlaisia huhuja. Tammikuussa 1904 Tiililä kirjoittaa tiedoista, joiden mukaan Suomen kouluihin haluttiin uniformut.⁵³

Kenraalikuvernöörin harmonisointipyrkimykset olivat todellisia. Vuoden 1905 alusta yksityiskouluilta vaadittiin täydellistä valtion reaalilyseon lukusuunnitelman noudattamista seuraavan lukuvuoden alusta. Helsingin yksityiskoulujen johdolla määräystä vastaan tehtiin kirjallinen vastalause, johon muutamat Suomen yksityiskouluista yhtyivät. Myös Tiililä kirjoitti Helsingistä saadun mallin pohjalta oman vastineensa, jonka johtokunta tammikuussa hyväksyi.⁵⁴ Venäjän sisäinen poliittinen kehitys johti kuitenkin siihen, että tämä täydellinen yhtenäistämisyrittäminen jouduttiin keskeyttämään jo seuraavan vuoden alussa. Venäjän tappio Japanille sodassa, sekä samanaikainen voimistuva yhteiskunnallinen levottomuus, johtivat Venäjän Suomen-politiikan uuteen vaiheeseen. Tiililä sai tietoja Helsingistä joulukuun lopulla, joiden mukaan yksityiskoulut olivat muuttamassa lukusuunnitelmaansa jo kevätlukukaudeksi. Tiililä laati välittömästi koululle uuden lukusuunnitelman ja lukujärjestyksen tammikuun alussa.⁵⁵

Yksityisoppikoulukysymys ajalta 1906–1910

Muuttuneiden valtiollisten olosuhteiden seurauksena alkuvuodesta 1906 keskustelu yksityiskoulujen asemasta saattoi olla jälleen julkista. Valtiopäivillä tehtiin useita aloitteita yksityiskoulujen aseman vakauttamisesta. Ensimmäinen sortokausi paljasti vakavia puutteita Suomen yksityisoppikoulujen lainsäädännön osalta. Saman aikaisesti lisääntyvä koulujen määrä edellytti valtiovallalta kasvavia tukitoimia. Monet yksityiskoulut kamppailivat taloudellisissa vaikeuksissa. Yksityiskoulujen omassa keskuudessa opettajien aseman turvaaminen oli noussut keskeiseksi tavoitteeksi. Yksityiskouluille

oli näin syntynyt yhteisiä edunvalvonnan kysymyksiä, joita kokoonnuttiin pohtimaan kesäkuussa 1906 Helsinkiin. Tiililältä oli pyydetty kokoukseen alustus yhteiskoulujen merkityksestä Suomessa. Hän kuitenkin kieltäytyi tästä tehtävästä liian vaativana ja vetosi aikapulaansa.⁵⁶

Itse kokouksen osalta Tiililä piti suomalaisten yhteiskoulujen osallistujamäärää suurena, mutta opettajia kokemattomina ja arkoina. Keskustelukysymyksissä käsiteltiin mm. yksityiskoulujen lainsäädäntöä, taloudellista asemaa ja valtionapua, yhdistyksen sääntöjä, koulujen omistajien ja opettajien välisiä suhteita sekä eräitä pedagogisia kysymyksiä. Tiililä valittiin kokouksessa yhdeksänhenkiseen yhdistyksen johtokuntaan.⁵⁷

Kokouksen lopuksi puolueriita hajotti ilmapiiriä raskaalla tavalla. Tiililä oli ennakoanut jo kevään aikana kirjeenvaihdossaan Mikael Soinisen kanssa puoluekysymyksen hajottavan yksityisoppikouluväen yhtenäisyyttä. Nya svenska läroverketin opettaja M. Vasenius tuoma esityslistan ulkopuolinen aloite tuli silti epämiellyttävänä yllätyksenä Tiililälle. Vasenius ehdotti sellaista julkilausumaa, jolla haluttiin kokouksen tuomitsevan koulutoimen ylihallituksen toiminta sortokaudella. Tätä ratkaisua Tiililä paheksui voimakkaasti:

“Olin sangen suuresti kuohuksissa, kun palasin asuntooni. Musteri kertoi hyvää tarkoittaen joitakin pikkuasioita, joita en tietysti ollenkaan kuunnellut, kun istuttiin aterioimassa. Sen jälkeen kyhäsin seuraavan vastalauseen: Allekirjoittaneet kokoukseen osaa ottaneet tahtovat kokouksen pöytäkirjaan merkittäväksi paheksuvan vastalauseensa: 1:o yleensä sitä häikäilemättömyyttä vastaan, että yleisessä kokouksessa, jonka ohjelmana ja tarkoituksena on ollut yhteistyön ja keskinäisen ymmärtämyksen aikaansaaminen, esille otetaan hajoittava ja mieliä katkeroittava valtiollinen puolueasia, 2:o sitä yllätyksenomaista tapaa vastaan, jolla se vasta kokouksen lopussa, kun asiata aavistamattomat jo olivat ehtineet poistua, esille tuodaan ja sille kokouksen hyväksyntä hankitaan.”⁵⁸

Tiililän vastalauseeseen yhtyi yhteensä 22 opettajaa. He olivat kaikki suomenkielisiä, Allekirjoittajien joukossa olivat mm. johtajat A. J. Hirvisalo ja Ville Hurmalainen. Tiililä oli toiminut aktiivisesti myös nimien hankinnassa listalle. Helsingin kokouksen tapahtumat jättivät pysyvän rintamalinjan yksityisoppikoulujen keskuuteen. Erimielisyydet heikensivät yksityiskoulujen mahdollisuuksia toimia voimakkaammin yhteisen edun nimissä.⁵⁹

Yksityiskoulujen kysymyksiä ryhdyttiin ratkomaan myös valtakunnan tasolla virallisen komitean työnä. Eduskunnan ja yksityiskoulujen omien aloitteiden seurauksena asetettiin keväällä 1909 komitea, jonka jäseneksi Kaarlo Tiililä nimitettiin. Yksityisiä oppikouluja seitsemänhenkisessä komiteassa edustivat Tiililän lisäksi Helsingin uuden yhteiskoulun miesjohtaja Oskari Mantere sekä Helsingin yksityisen ruotsalaisen tyttökoulun johtajatar Hanna Kullhem. Muut jäsenet olivat valtiovallan ja valtioneuvostojen edustajia. Tiililää harmitti, ettei Mikael Soininen ollut mukana komitean työssä.⁶⁰

Komitea aloitti työskentelynsä kesäkuussa 1909 Helsingissä ja havaitsi varsin pian, että yksityisten oppikoulujen osalta ei ollut olemassa minkäänlaista niiden kokonaisehitystä kuvaavaa yleis- tai tilastollista esitystä. Tämä vaatava työ annettiin Kaarlo Tiililän tehtäväksi. Edes yksityisten koulujen lain-säädännön kokonaisehitys autonomian ajalta ei ollut siihen mennessä kunnolla dokumentoitu. Tämä käy hyvin esille komitean työn vaiheissa, kun Tiililän yleisesityksen ollessa jo lähes valmiina marraskuussa 1910 havahduttiin komiteassa huomaamaan vuoden 1843 koulujärjestyksen ohjeistuksen sisältävän eräitä yksityiskouluja koskevia linjauksia.⁶¹

Tiililän päiväkirjojen perusteella komitean työskentely oli varsin rikkonaista ja se kangerteli monesta syystä. Työskentelyn käynnistämistä hidasti yksityiskoulujen kehitystä kuvaavan aineiston puute, joka työ siis annettiin Tiililän tehtäväksi. Tiililän omaa työskentelyä taas häiritsi sairastuminen, joka

edellytti jopa sairaalajaksoa alkuvuodesta 1910. Yksityiskouluja koskevat tiedot Tiililä joutui keräämään eri puolilta hajanaisista aineistoista ja laatimaan niiden pohjalta tilastollisia yhteenvetoja komitean työn tueksi. Työhön paneutuminen oli sairastelun ja muiden työkiireiden takia vaikeaa. Eräin ajoin Tiililä pohtii koko työn mielekkyyttä ja aikataulussa pysymistä. Ilman vaimonsa Annan apua työn ratkaisevissa vaiheissa alkuvuonna 1910, se olisi saattanut jäädä kesken. Työn viimeistelyvaiheessa kirjapainolakko keväällä 1911 viivytti raportin loppuunsaattamista.⁶²

Myös komitean sisällä ilmeni työtä hidastavia erimielisyyksiä. Keräämänsä aineiston perusteella ja oman elämänkokemuksena pohjalta Tiililä oli tullut siihen tulokseen, että yksityiskouluilla oli ollut tärkeä rooli Suomen koululaitoksen kehittämässä. Jo ensimmäiset Suomen yksityiskoulut 1800-luvun alkupuolella edustivat tätä innovatiivista pyrkimystä. Erityistä merkitystä Tiililä antoi kirjoituksessaan yksityisoppikoulujen suurelle merkitykselle suomenkielisen koululaitoksen kehittämisessä ja paikallisten sivistysolojen edistämässä.⁶³ Tämä huomio herätti valtionkoulun rehtorin K. T. Rosenqvistin ärtymyksen. Tiililän muistiinpanojen mukaan Rosenqvist pyrki useissa kohdin kritisoimaan ja saamaan muutoksia Tiililän esittämiin painotuksiin. Rosenqvistin mielestä valtion kouluista annettiin Tiililän esityksessä liian kielteinen kuva. Kielikysymys varjosti myös komitean työtä. Ruotsinkielisiä yksityiskouluja komiteassa edustanut Hanna Kulhem olisi halunnut painottaa yhteiskoulujen merkitystä enemmän ja saada suomenkielisten koulujen osuus tekstissä vähemmälle. Näistä linjaerimielisyyksistä huolimatta työn loppuvaiheessa Tiililä kirjoittaa jonkinasteisesta tyydytyksestä. Komitea oli ollut raskas, mutta hän uskoi työstä jotain oppineensa.⁶⁴

Komitean lopullinen käsitys yksityisoppikoulujen merkityksestä yhteiskunnassa oli myönteinen. Kouluilla oli ollut tärkeä tehtävä uusien kasvatusopillisten periaatteiden toteuttamisessa. Yksityiskoulun ja kodin läheistä vuorovaikutusta

arvostettiin. Mietinnössä määriteltiin kuitenkin varsin tarkat ehdotukset yksityiskoulujen toiminnalle ja esitettiin useimpien voimassa olleiden säädösten jatkamista. Lisäksi komitea teki ehdotuksia opettajan asemaan ja pätevyysseikkoihin. Komitean ehdotus oli laadittu jossain määrin yksityiskoulujen opettajien näkökulmasta. Tätä piirrettä korosti myös erillinen asetusehdotus valtion oppikoulujen ja seminaarien opettajan oikeudesta lisäpalkkioon ja eläkkeeseen nähden laskea hyväksyen yksityiskouluaika. Nämä yksityiskoulukomitean tekemät aloitteet eivät ehtineet enää autonomian ajalla vaikuttaa. Venäjän uudelleen kiristyvässä politiikassa yksityiskoulujen aseman vahvistaminen tai lainsäädännön uudistaminen ei ollut uuden kenraalikuvernööri Seynin intresseissä. Komitean työn ehdotuksiin palattiin vasta loppuvuodesta 1917 ja sen tekemät linjaukset otettiin silloin huomioon.⁶⁵

Yksityiskoulujen kaventuva pedagoginen vapaus ajalta 1910–1917

Yksityisoppikoulujen näkökulmasta niiden pedagogiset toimintaehdot alkoivat jälleen kaventua 1910-luvun alussa. Venäjän hallituksen suunnitelmat Suomen erillisaseman heikentämisestä voimistuivat sitä mukaan, kun Venäjän sisäiset olot saatiin 1906 tapahtumien jälkeen kontrolliin. Samanaikainen suurovaltojen välisen jännityksen lisääntyminen johti Venäjän Suomen-politiikan uudelleen kiristymiseen. Marraskuussa 1909 kenraalikuvernööriksi nimitetty Frans Seyn pyrki jatkamaan Bobrikovin aloittamaa yksityiskoulujen kontrollointia.⁶⁶ Suomalaisten tuntoja ja omia reaktioitaan uusiin yhtenäistämisyrittämyksiin Tiililä kuvaa passiivisiksi ja paatuneiksi. Vuoden 1911 lopulla hän kirjoittaa:

“Valtiollinen ja kansallinen asemamme ovat kärsineet hervittäviä iskuja, jotka tuntuvat jokapäiväisessä yksityiselämässäkkin.”⁶⁷

Alkuvuodesta 1912 yksityiskoulujen näkymät heikkenivät entisestään ja syksyllä 1913 Tampereen suomalaisen yhteiskoulun tuntijakoa ei voinut enää muuttaa edes vapaiden aineiden osalta.⁶⁸

Seynin hallinnon painostuksen ohella yksityisoppikoulujen asemaan alkoi vaikuttaa maan sisäinen poliittinen ja yhteiskunnallinen eriytyminen. Kasvatuksen henkinen ilmapiiri muuttui jyrkentyvän yhteiskunnallisen tilanteen seurauksena suojelevaksi ja jyrkkiä muutoksia vastustavaksi. Autonomian ajan lopulla ilmaantui yhteiskuntaan koulukasvatuksen näkökulmasta useita vastakkaisia vaikutteita. Näitä olivat yhteiskunnallinen levottomuus, uskontoa vastustavan sosialismin aatteellinen nousu, kaupunkilaiseen elämänmenoon liittyvät ilmiöt anniskeluravintoloihin, elokuvateattereihin, tanssitalaisuuksiin ja naamiohuveihin.⁶⁹

Kaikki nämä huolenaiheet piirtyvät esille myös Tiililän päiväkirjamerkinnöistä autonomian ajan lopulla. Lokakuussa 1910 Tiililää huolestutti koulun toverikunnassa esille noussut uskontoa vastustava alustus, joka hänestä kuvasi "ajan henkeä". Saman vuoden joulukuussa hän kirjoitti Tampereen reaalilyseon rehtorille kirjeen, koska tämän koulussa oli pidetty tanssiaiset, joihin oli kutsuttu myös yhteiskoulun oppilaita mukaan ilman lupaa. Seuraavina lukuvuosina oppilaiden huvittelunhalu, osallistuminen tanssiaisiin ja naamiohuveihin tuskastuttivat Tiililää useaan otteeseen. Jopa raittiusseuran toiminta oli muuttunut tanssi-iltamiksi. Huvittelunhalu oli vallannut koulunuorison. Näitä tuntojaan Tiililä purki julkisesti huhtikuussa 1915 puheessaan nuorisopäivillä Tampereella:

"Nuoriso on ajan kuvastin, josta kansan sydän heijastaa. Ken tahtoo vähässä ajassa päästä selville jonkin erityisen väestön kelpoisuudesta tai kehnoudesta, hän käyköön nuorison parveen ja tarkastelkoon sitä."

Pitkässä esitelmässään Tiililä toi esille monella esimerkillä nuorison heikentyneen käytöksen.⁷⁰

Erityistä huolta useiden yksityiskoulujen johtajien keskuudessa aiheuttivat elävään kuvain teattereiden ilmestyminen kaupunkeihin. Elokuvien katsottiin vaikuttavan kiihottavasti lasten mieliin, mikä oli terveydellisesti vahingollista. Ne sisälisivät moraalisesti huolestuttavia piirteitä: erotiikkaa ja valheelisiä käsityksiä maailmasta. Elokuvien haitallisuudesta Tiililä oli yhä vakuuttuneempi. Hän organisoi Tampereen oppikoulujen johtajien kanssa kirjelmää oppilaiden huoltajille. Elokuvat olivat jättäneet pelottavia jälkiä nuorisoon. Tämä edellytti toimenpiteitä: tarkastusten tehostamista ja valvontaa.⁷¹

Partioliikkeeseen Tiililä suhtautui periaatteessa myönteisesti. Hän toivoi opettajien siihen tutustuvan ja että liike saisi oikeanlaisen alun. Tämän näkökulmansa Tiililä toi julkisesti esille kahdessa Aamulehden kirjoituksessaan alkuvuodesta 1911. Tiililän mukaan oli tärkeää saada liikkeen pariin vastuunsa tuntevia ohjaajia. Muussa tapauksessa koko partioliike ohjautuisi alusta pitäen väärille raiteille. Toisaalta hän näki liikkeeseen liittyvän ongelman Venäjän viranomaisten näkökulmasta. Tammikuussa 1911 hän varoitti ruotsinkielisten koulujen johtajia eräässä tapaamisessa ja kirjoitti päiväkirjaansa osuvasti:

“Varoitin ruotsal.yhteisk. johtajia siitä, että näin heidän joukkonsa ‘seipäineen’ kävelevän kadulla. He yllyttävät ryssiä tällä sotaisella esiintymisellään.”

Tiililän havainto oli täysin oikeaan osunut. Jo saman vuoden loppusyksyllä Seynin hallinto kielsi oppikoulujen oppilaiden osallistumisen partiotoimintaan, jossa oli nähtävissä näitä puolisotilaallisia piirteitä.⁷²

Muilta osin Tiililän muistiinpanoissa koulutyö ja yksityiskoulujen kysymykset työntyvät autonomian ajan loppuvuosina täysin taustalle. Yksityiskoulujen kaventuva vapaus ei näy Tiililän muistiinpanoissa samassa laajuudessa ja analyysin syvyydessä kuin ensimmäisen sortokauden aikana. Tätä voi tulkita monella tavalla. Ensimmäkin Tampereen suomalaisen yhteiskoulun oma asema oli tuossa vaiheessa hyvin vakiintunut.

Ylioppilaskirjoitusten tulokset ovat siitä todisteena. Tampereen suomalainen yhteiskoulu oli kohonnut 1910-luvulla maan yhdeksi johtavista yksityis- ja oppikouluista. Tiililä sai myös tarkastajilta ja huoltajilta hyvää palautetta koulustaan. Kouluyhteisön omassa keskuudessa Tiililän asema oli tunnustettu ja koulun arkinen johtaminen oli vankan kokemuksen myötä entistä helpompaa. Koulu oli hyvin Tiililän hallinnassa. Hänen arvostustaan komiteatyön rinnalla osoittaa muun muassa Lucina Hagmanin pyyntö asettua Helsingin uuden yhteiskoulun johtajaksi. Kouluasioiden pohtimisen vähentyminen päiväkirjojen sivuilta saattoi olla myös seurausta Tiililän oman ja perheenjäsenten heikentyneen terveydentilan seurauksista. Omaisten sairastelu vei huomiopisteen Suomen valtiollisesta ja yksityiskoulujen asemasta kodin elämänpiiriin huoliin.⁷³

Ensimmäisen maailmasodan syttyminen ei jättänyt yksityiskouluille enää mitään mahdollisuutta erillisaseman puolestamiseen. Olosuhteet olivat monella tavalla yhä vaikeammat ja maassa vallitsi poikkeusolot. Suomen valtiollinen asema oli suursodan takia aivan uudenlaisessa uhanalaisessa tilanteessa. Keskeisin huomio Tiililän muistiinpanoissa – oman lähielämänpiirin ulkopuolelta – kohdistui maan sisäisen poliittisen kärjistyksen kirjaamiseen ja analyysiin: "Maailmansota sitoi kaikki ajatukset". Tampereella työväenliike harjoitti aktiivista toimintaa. Sanomalehdissä, kaduilla ja keskustelutilaisuuksissa työväestö esitti vaatimuksiaan. Saman aikaiset Venäjän tapahtumista kantautuvat uutiset ja huhut levottomuuksista loivat synkkiä tulevaisuuden ennusteita.⁷⁴ Yksityiskoulujen tasolla heikentyvät taloudelliset olosuhteet asettivat kasvavia reunaehtoja ja vaikeuttivat toimintaa. On selvää, että näissä olosuhteissa pedagogiset kysymykset jäivät täysin vähemmistöön sekä yksityiskoulujen arjessa että Tiililän päiväkirjamerkinnoissa. Loppukeväästä 1917 uhkavaatimuksia ja väkivallantekoa alkoi kantautua eri puolilta Suomea. Maa oli ajautumassa kuilun partaalle: 26.10.1917 Tiililä kirjoitti:

“Hermostunut. Syynä on varmasti tämä hirveän levoton aika. Kansalaissota on oven edessä ja niinikään nälkä. Punaisen kaartin pataljoonat marssivat jo että tömisee harjoitellakseen. – Olen hieman pannut alulle esitelmäni.”⁷⁵

Lähdeviitteet

- 1 *Muita Kaarlo Tiililän lähteitä ovat sanomalehtikirjoitukset ja kirjallinen toiminta Suomen yksityiskoulujen opettajien yhdistyksessä. Päiväkirjoihin viitattaessa käytetään lyhennettä KTP.*
- 2 *Autonomian ajan oppikouluhistorian keskeisiä tutkimuksia Suomessa ovat Liisa Ketosen, Saara Hakasten, Taimo Iisalon, Kyösti Kiuasmaan sekä Suomen yksityisoppikoulujen historiaa käsittelevät julkaisut (Kuikka 2001, 22–23).*
- 3 *Salminen 2002, 136, 159.*
- 4 *Hämeenlinnan normaalilysei 1886, 13; Suomen opettajisto 1933, 637–638; Kuusisto 1978, 166–169.*
- 5 *Stanford 1991, 145; Dahlgren & Florén 1996, 233.*
- 6 *Kaarlo Tiililän aineisto on Tiililän suvun hallussa Pälkäneellä ja Helsingissä. Historian kuluessa on paljastunut useita päiväkirjaväärenmöksiä. Saksalaisia tutkijoita on askarruttanut kansleri Bethman Hollwegin yksityissihteerin Kurt Riezlerin päiväkirjat, jotka on mahdollisesti laadittu jälkeinpäin. Paljon julkisuutta ovat saaneet myös ns. Viiltäjä-Jackin ja Adolf Hitlerin väärenneetyt päiväkirjat (Lorenz 1997, 58; Shirley 1994, 14–15; Sarsila 1988, 16–17, 136–143).*
- 7 *Makkonen 1997, 234; Foisil 2001, 267; Lejeunen 2000, 345–361.*
- 8 *Hyvä esimerkki kouluhistoriallisen tutkimuksen kannalta merkittävästä päiväkirjasta on Samuel Pepsyn muistiinpanot 1600-luvun puolivälin yliopisto-opinnoista Englannissa (esim. Liedman 1999, 199–201). Suomessa on julkaistu Aleksanteri Ahola-Valon ”Koulupojan päiväkirjat (Jyväskylä 1988).*
- 9 *J. K. Paasikiven päiväkirjat I 2001, 9–11; Suomi 2001, 11.*
- 10 *Tiililän laajemmasta merkityksestä: Salminen 1995, 62; Salminen 2002, 149–150. Tampereen suomalaisen yhteiskoulun piirissä Tii-*

- lilän toimintaa on luonnollisesti arvostettu korkealle (Wilkama 1921, 33–36; Tampereen suomalainen yhteiskoulu 1895–1962, 7–8).*
- 11 *Päiväkirjoista on myöhemmin revitty irti muutamia sivuja. Revityt sivut liittyvät mitä ilmeisemmin Tiililän perhe-elämän asioihin, koska juuri sen suuntaisia kannanottoja löytyy revittyjä sivuja edeltävistä päiväistä. Yksityiskoulujen osalta näillä muutamilla puuttuvilla sivuilla ei ole kokonaisuuden kannalta merkitystä.*
- 12 *Tekstimäärällisesti Tiililän päiväkirjoissa koulukysymysten osuus on noin 10–40 prosenttia riippuen ajankohdasta, vuodenaikasta ja luonnollisesti laskentavasta: mikä katsotaan kasvatus- ja kouluelämän piiriin kuuluvaksi? Sivua kohden merkkejä on käytetty keskimäärin n. 3100 ilman välilyöntejä.*
- 13 *KTP 11.4.1893, 9.5.1894, 11.5.1894, 26.5.1894, 3.2.1895, 4.3.1895, 11.3.1895, 17.5.1895, 30.5.1895, 16.6.1895, 1.6.1895, 16.6.1895, 16.11.1895, 31.12.1895, 2.2.1896, 19.2.1896, 8.5.1896, 15.5.1896, 11.8.1896, 3.9.1896, 1.2.1896, 2.2.1896, 19.2.1896, 8.5.1896, 11.8.1896, 2.9.1896, 12.9.1896, 9.9.1896, 31.1.1897, 27.2.1897, 10.4.1897, 28.5.1897.*
- 14 *KTP 12.3.1894, 3.4.1895, 15.5.1896, 16.10.1896, 15.11.1896, 29.5.1897, 4.1.1898, 26.2.1898, 9.10.1898, 13.4.1904, 3.11.1910, 13.3.1897. Soininen piti Tiililän häissä yhden pääpuheista. Silloinkin hän tarkasteli yhteiskasvatusta tulevaisuuden mahdollisuutena. Kaarlo Tiililän morsian Anna Alander oli Helsingin suomalaisen yhteiskoulun kasvatti (KTP 4.1.1898). Tiililän Soiniseen kohdistama arvostus näkyy selkeästi 3.11.1910 tehdyssä yhteenedossa Soinisen 50-vuotisjuhlista (KTP 3.11.1910).*
- 15 *KTP 3.3.1893, 9.3.1893, 15.1.1895.*
- 16 *KTP 13.4.1896, 5.9.1896, 18.3.1897, 20.3.1897, 23.3.1897; HYK Härmäläisen osakunnan arkisto Ca:2 16.3.1897, 23.3.1897.*
- 17 *KTP 2.10.1893, 5.10.1893, 11.9.1894, 10.11.1895.*
- 18 *KTP 30.11.1896; Helsingin suomalainen yhteiskoulu 1897, 4.*
- 19 *Salminen 2002, 158–160.*
- 20 *KTP 9.2.1895, 21.3.1895; Helsingin suomalainen yhteiskoulu 1895, 3–5.*

- 21 KTP 24.2.1897; Salminen 2002, 153–154; Helsingin suomalainen yhteiskoulu 1895, 5–7; Helsingin suomalainen yhteiskoulu 1896, 35–37.
- 22 KTP 21.1.1897, 22.1.1897, 3.2.1897, 10.2.1897, 11.2.1897, 14.2.1897, 17.2.1897, 1.3.1897. Tiililä suoritti toukokuussa 1897 käytännölliset opettajakokeet latinankielessä suomalaisessa normaalilyseossa. Arvosanaksi tuli laudatur (KTP 4.5.1897, 8.5.1897, 11.5.1897; Helsingin suomalainen normaalilysee 1897, 27–29).
- 23 Salminen 2002, 154; KTP 11.3.1897, 12.3.1897, 13.5.1897, 28.5.1897.
- 24 KTP 9.11.1896, 7.4.1897, 8.4.1897, 9.4.1897, 11.4.1897, 14.4.1897, 7.5.1897.
- 25 KTP 15.3.1897, 7.5.1897; Pedagogiska föreningens förhandlingar 7.5.1897 (Tidskrift utgiven af pedagogiska föreningen i Finland 1897, 289–291); Tidskrift utgiven af pedagogiska föreningen i Finland 1897, 267–277.
- 26 KTP 21.3.1897, 26.3.1897, 29.3.1897, 30.3.1897, 31.3.1897, 6.4.1897, 26.4.1897.
- 27 KTP 24.10.1893, 23.12.1893, 29.12.1893, 4.4.1894, 23.4.1894, 1.11.1894, 21.12.1894, 28.12.1894, 3.1.1895. Erityisesti Minna Canthin teos "Kurjaa kansaa" teki Tiililään vaikutuksen (KTP 23.12.1893).
- 28 KTP 31.12.1897. Päiväkirjojen perusteella Tiililä on arvostanut erityisesti Danielsson-Kalmaria (KTP 13.7.1894, 21.9.1894, 14.9.1894, 20.11.1894, 31.1.1895).
- 29 Salminen 2002, 135–144, 283–285.
- 30 Salminen 2002, 167; Porvoon suomalainen yhteiskoulu 1898, 20.
- 31 KTP 18.9.1897, 21.9.1897, 21.9.1897, 8.10.1897, 19.10.1897, 21.10.1897, 22.10.1897, 23.10.1897, 24.10.1897, 21.11.1897, 25.11.1897.
- 32 KTP 29.9.1897, 30.9.1897. Porvoon suomalaisen yhteiskoulun j ohto- ja mahdolliset opettajakunnan pöytäkirjat ovat tuhoutuneet tulipalossa (Salminen 2002, 37). Tiililän kirjoituksia ei voi siten analysoida koulun aineistoa apuna käyttäen.

- 33 *Uusimaa* 13.12.1898; KTP 3.4.1898, 5.4.1898, 14.12.1898, 15.12.1898, 16.12.1898, 17.12.1898.
- 34 *Salminen* 1995, 51–52.
- 35 KTP 9.10.1897; *Uusimaa* 13.10.1897.
- 36 KTP 9.9.1897, 22.9.1897, 7.10.1897, 24.10.1897, 3.11.1897, 6.11.1897, 9.11.1897, 10.11.1897, 15.11.1897, 17.11.1897, 19.11.1897, 25.11.1897, 30.11.1897, 1.12.1897, 24.3.1898, 30.3.1898, 20.9.1898, 29.2.1899.
- 37 KTP 6.11.1897, 24.3.1898, 27.4.1898, 20.9.1898.
- 38 *Porvoon suomalainen yhteiskoulu* 1898, 22.
- 39 *Salminen* 2002, 167; KTP 20.2.1899, 10.4.1899. *Lukuvuoden avajaispuheessaan Tiililä käsitteli yhteiskasvatusta (KTP 1.9.1899).*
- 40 KTP 18.9.1899, 28.9.1899, 9.10.1899, 11.10.1899, 18.10.1899, 23.10.1899, 30.10.1899, 2.11.1899, 11.11.1899, 12.12.1899, 31.12.1899 (*alleiviivaus on Tiililän suorittama*).
- 41 KTP 15.2.1900, 1.3.1900; *Salminen* 1995, 65–66.
- 42 *Vares* 2000, 58–60; KTP 16.3.1894, 25.4.1894, 27.4.1894, 29.4.1894.
- 43 KTP 18.10.1894, 22.10.1894, 1.11.1894, 2.11.1894.
- 44 KTP 11.11.1894, 12.11.1894, 13.11.1894, 19.11.1894.
- 45 KTP 13.10.1898, 14.10.1898, 20.10.1898, 27.1.1899, 2.2.1899, 17.2.1899, 18.2.1899, 21.2.1899, 27.2.1899, 19.3.1899.
- 46 *Salminen* 2002, 183–184; KTP 17.3.1900. *Kaarlo Tiililä kirjoittaa olleensa harmistunut tästä yllätysvierailusta. Koulu ei ollut saanut sen osalta mitään ennakkotietoa. Kuvernööri vieraili uudelleen koululla 7.11.1901 ja huomautti keisarin kuvan puuttumisesta koulun juhlasalista (KTP 7.11.1901).*
- 47 KTP 20.3.1900, 21.3.1900, 27.3.1900, 23.4.1900, 26.9.1900, 28.9.1900; *Uusi Suometar* 26.9.1900.
- 48 *Salminen* 2002, 184–186; KTP 4.9.1901, 4.4.1902, 5.4.1902.
- 49 KTP 3.5.1900, 21.12.1900, 16.1.1901, 19.2.1902, 2.4.1901, 15.4.1902.
- 50 *Salminen* 2002, 195; KTP 29.9.1902, 23.4.1903, 20.4.1904.
- 51 KTP 5.3.1903, 7.3.1903, 8.3.1903.

- 52 *KTP 27.11.1902, 7.2.1903, 3.3.1903, 17.3.1903, 27.3.1903, 1.1.1904, 14.5.1904, 27.11.1902, 14.5.1904.*
- 53 *KTP 8.2.1902, 10.11.1902, 12.11.1902, 13.11.1902, 19.11.1902, 25.1.1904, 18.4.1904, 19.4.1904, 20.4.1904, 6.9.1904, 26.10.1904, 30.1.1904.*
- 54 *KTP 16.1.1905, 17.1.1905, 18.1.1905.*
- 55 *KTP 2.1.1906, 11.1.1906, 12.1.1906.*
- 56 *Salminen 2002, 220–222; KTP 2.5.1906, 3.6.1906.*
- 57 *SY Y Pöytäkirjat 1906, 62–63.*
- 58 *KTP 3.6.1906, 4.6.1906, 5.6.1906, 6.6.1906.*
- 59 *KTP 6.6.1906; Salminen 2002, 219–220.*
- 60 *Yksityiskoulukomitea 1911, 1–2; KTP 15.4.1909, 20.5.1909, 2.6.1909.*
- 61 *KTP 2.6.1909, 3.6.1909, 4.11.1910; Salminen 1995, 18.*
- 62 *KTP 30.9.1909, 12.10.1909, 19.10.1909, 23.10.1909, 1.11.1909, 7.11.1909, 19.11.1909, 29.11.1909, 1.2.1910, 2.2.1910, 11.2.1910, 17.2.1910, 22.2.1910, 28.2.1910, 12.3.1910.*
- 63 *Yksityiskoulukomitea 1911, 1–4, 11–13, 18–19; KTP 22.2.1910.*
- 64 *KTP 31.3.1910, 16.4.1910, 21.4.1910, 25.4.1910, 26.4.1910, 27.4.1910, 29.4.1910, 7.5.1910, 17.10.1910, 20.10.1910, 28.10.1910, 31.3.1910, 28.4.1910, 8.5.1910, 20.7.1910, 23.10.1910, 31.12.1910.*
- 65 *Salminen 2002, 216.*
- 66 *Salminen 2002, 228.*
- 67 *KTP 7.9.1910, 23.11.1911, 19.9.1911.*
- 68 *KTP 15.1.1912, 19.9.1913; Salminen 2002, 229–233.*
- 69 *Salminen 2002, 222–223.*
- 70 *KTP 1.10.1910, 16.12.1910, 18.12.1910, 12.2.1911, 13.2.1911, 17.2.1911, 1.3.1911, 2.4.1911, 22.4.1911; Aamulehti 7.4.1915.*
- 71 *KTP 21.1.1912, 25.1.1912, 6.4.1912, 16.2.1916; Aamulehti 4.4.1916.*
- 72 *KTP 5.2.1911, 6.2.1911, 10.2.1911, 8.2.1911, 27.1.1911, 2.2.1911, 20.9.1911; Aamulehti 8.2.1911, 10.2.1911; Salminen 2002, 223.*

73 *Salminen 1995, 71.*

74 *KTP 4.2.1917, 6.3.1917, 17.3.1917, 18.3.1917, 21.3.1917, 16.5.1917.*

75 *KTP 16.5.1917, 9.6.1917, 20.7.1917, 1.9.1917, 26.10.1917. Tiililän esitelmä käsitteli uskonpuhdistusta (KTP 9.10.1917).*

Painamattomat lähteet

(KTP) Kaarlo Tiililän päiväkirjat 1893–1917.

SY. Suomen yksityisoppikoulujen opettajien yhdistys

Ca:1–2 pöytäkirjat

F:1–3 Kirjeenvaihtoa

HYK. Helsingin yliopiston kirjasto

Hämäläisen osakunnan pöytäkirjakonsepteja Ca:2

Painetut lähteet

Helsingin suomalaisen yhteiskoulun vuosikertomukset 1892–1897.

Helsingin suomalaisen normaalilyseen vuosikertomus 1897.

Hämeenlinnan normaalilysein vuosikertomukset 1879–1886.

Porvoon suomalaisen yhteiskoulun vuosikertomukset 1897–1899.

Tampereen suomalaisen yhteiskoulun vuosikertomukset 1899–1917.

Tidskrift utgiven af pedagogiska föreningen i Finland 1897

Yksityiskoulukomitea 1911 (Helsinki 1911).

Sanomalehdet

Aamulehti

Uusi Suometar

Uusimaa

Kirjallisuus

Blomstedt, Yrjö & Klinge, Matti. Toimitus. 1985. J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Ensimmäinen osa. Juva.

Dahlgren, Stellan & Florén, Anders. 1996. Fråga det förflutna. En introduktion till den moderna historieforskningen. Lund.

- Foisil, Madeleine. 2001. *Syvimmästä sisimmästä kirjoittaminen. Teoksessa: Philippe Ariès, Georges Duby & Roger Chartier. Toimittaneet. 2001. Omassa huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen. Jyväskylässä.*
- Heikari, Toivo & Sandelin, Armas. Toimitus. 1933. *Suomen opettajisto. Elämäkerrallisia tietoja. Hanko.*
- Kuikka, Martti. 2001. *Kasvatuksen historian tutkimus. Keuruu.*
- Kuusisto, Seppo. 1978. *Hämäläis-osakunnan historia 1865–1918. Helsinki.*
- Lejeunen, Philippe. 2000. *Omaelämäkertaa määrittelemässä. Teoksessa Maaria Linko, Tuija Varesma & Erkki Vainikkala. Toimitus. 2000. Teoksessa otteita kulttuurista: kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta, Katarina Eskolan juhla-kirja. Jyväskylässä.*
- Liedman, Sven-Eric. 1999. *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria. Viborg.*
- Lorenz, Chris. 1997. *Konstruktion der Vergangenheit. Eine Einführung in die Geschichtstheorie. Köln.*
- Makkonen, Anna. 1997. *Lukija lähdetkö mukaan. Tutkielmia ja esseitä. Pieksämäki.*
- Salminen, Jari. 1995. *Yksityiset oppikoulut autonomian ajalla. Teoksessa Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977. Helsinki.*
- Salminen, Jari. 2002. *Alamainen sivistysprojekti, tasa-arvo ja edistys. Suomen yksityisten oppikoulujen rakenteellinen kehitys 1872–1920. Tutkimuksia 237. Opettajankoulutuslaitos, Helsingin yliopisto. Helsinki.*
- Sarsila, Juhani. 1988. *Historian väärennöksiä ja väärentämisen historiaa. Keuruu.*
- Shirley, Harrison 1994. *Viiltäjä-Jackin päiväkirja & kuinka se löydettiin, kuinka sitä tutkittiin ja kuinka se todettiin aidoksi. Jyväskylässä.*
- Stanford, Michael. 1991. *A Companion to the Study of History. Oxford.*
- Suomi, Juhani. Toimitus. 2001. *Urho Kekkosen päiväkirjat 1. "Saatteeksi". 58–62. Helsinki.*

Tampereen suomalainen yhteiskoulu 1895–1962. 1962. Tampere.

Vares, Vesa. 2000. Varpuset ja pääskysel. Nuorsuomalaisuus ja nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918. Helsinki.

Wilkama, Sisko. 1921. Kaarlo Tiililä. Teoksessa Tampereen suomalainen yhteiskoulu 1895–1920. Tampere.